

Maciej M. Sysło
syslo@ii.uni.wroc.pl
<http://mmsyslo.pl>

10 czerwca 2012

BOJKOT WYDAWNICTW I AUTORÓW

W takim samym stopniu, jak jest bojkot e-podręczników przez wydawnictwa (zdaniem GW z 06.06.2012), jest bojkot wydawnictw, a także autorów przez rząd (ministerstwo). Uzasadnię to posługując się argumentami, które wielokrotnie wypowiadałem w dyskusji na temat e-podręczników i Cyfrowej Szkoły na posiedzeniach Rady ds. Informatyzacji Edukacji (MEN), jak i poza forum Rady. Dotknę także innych e-spraw, a na końcu – niespodzianka, informacja o koncepcji e-podręcznika z 2002 roku, zaprezentowanej w 2004 roku.

Koncepcjom e-podręcznika na ogół niewiele można zarzucić, w naszym krajowym, czy też zagranicznym wydaniu, ale

szkoda, że zapomina się, iż

dzisiejsza oferta rynku podręczników jest wynikiem długoletniej pracy wydawnictw, które nie tylko dostarczają treści edukacyjnych w postaci podręczników, ale może przede wszystkim pełnią na tym rynku rolę mecenasa rozwoju edukacji. Ten mecenat odnosi się do autorów i zespołów autorskich, ich formowania i rozwoju, ale może w jeszcze większym stopniu dotyczy nauczycieli, przygotowywanych metodycznie do korzystania z podręczników, a więc faktycznie przygotowywanych do wzbogacania zajęć różnego rodzaju zasobami. Wydawnictwa przyjęły też na siebie rolę katalizatora zmian zasobów i sposobów z nich korzystania, powodowanych przez ciągły rozwój technologii. Kraje, w których pominięto tradycyjne wydawnictwa, jako partnera przy tworzeniu e-podręczników, notują edukacyjną (i polityczną!) zapaść, o czym informowali ich przedstawiciele zaproszeni na konferencję do Warszawy. Szkoda, że nie uwzględniono tych doświadczeń przy tworzeniu koncepcji e-podręcznika na nasz krajowy użytek.

Podręcznika autorskiego nie pisze się rok,

przez rok można ewentualnie zebrać materiał porzucany na różnych nośnikach i złożyć pod jednym tytułem. Przekonali się o tym twórcy wolnych podręczników. Podręcznik nie powstaje ani na papierze, ani w Internecie, ale najpierw w głowach autorów, w dyskusji z wieloma twórcami jego postaci i obudowy merytorycznej i metodycznej. Rozpoczyna swój cykl życia dopiero wtedy, gdy wyschnie na nim farba drukarska. W koncepcji MEN natomiast właśnie wtedy ... przestaje się nim interesować zamawiający, bo kończy się finansowanie (2015). Jaki więc będzie dalszy żywot takich podręczników? Wydawnictwa i ich autorzy nie mogą sobie pozwolić na to, by firmowany przez nich utwór, nawet pod szyldem MEN, pozostał całkowicie wolny, dostępny dla każdego do korzystania i do zmian, do celów komercyjnych i nie komercyjnych. Faktycznie niczyj.

Dotykamy tutaj zjawiska z minionej epoki. Wydrukowany podręcznik można używać niezmieniony przez jakiś czas, nie przejmując się zmieniającą się rzeczywistością. Tak bowiem został zaprojektowany. Podręcznik elektroniczny to

twór *on-line*, wymaga więc zajmowania się nim *on-line*,

przez cały cykl jego życia. Zaniedbanie tego jest gorsze niż w przypadku tradycyjnej publikacji, która na ogół nie ulega zmianie, albo dzieje się to bardzo powoli. Środowisko publikacji elektronicznych ulega nieustannym zmianom, co wymusza również zajmowanie się nim *on-line*. Taka opieka nad e-podręcznikami po jego wyprodukowaniu nie została przewidziana w projekcie MEN, wydawnictwa natomiast, a także autorzy nie chcą, by ich utwór ulegał de-

gradacji z czasem, by nikt się nim nie zajmował. Wszystkie elementy publikacji *on-line* powinny być *on-line* – autor, redaktor, twórca środowiska (platformy), administrator platformy i zasobów, jak również środowisko odbiorców – uczniowie i nauczyciele, a także twórca koncepcji, która powinna rozwijać się wraz z rozwojem narzędzi technologii. Efektów zapomnienia o tym nie trzeba daleko szukać wystarczy obserwować los portalu Scholaris (polecam <http://mmsyslo.pl>). Niestety prace nad tym portalem mają być kontynuowane, w niewiele zmienionej koncepcji, wbrew powszechnej opinii, że za fundusze publiczne tworzy się monopol jednej instytucji.

Jednym z założeń ministerialnej koncepcji e-podręcznika jest

jednolite środowisko technologiczne do tworzenia i funkcjonowania podręczników.

W tych jednolitych ramach, opracowanych przez jednego partnera, ma być umieszczony każdy podręcznik, a więc podręcznik do historii i podręcznik do matematyki, jak również podręcznik do informatyki. W przypadku zajęć komputerowych i informatyki, rolą e-podręcznika powinno być wspomaganie pracy uczniów przebiegającej nie tylko na platformie podręcznika, ale głównie w środowiskach różnych narzędzi informatycznych, jak edytor tekstu i grafiki, środowisko programowania itp., z którymi uczeń ma pracować i tworzyć swoje zasoby.

Faktycznie, taki tryb pracy uczniów z e-podręcznikiem należy przewidzieć w przypadku niemal każdego przedmiotu przyjmując, że uczniowie korzystają z technologii informacyjno-komunikacyjnej jako narzędzia w pracy na zajęciach z każdego przedmiotu. Na przykład na lekcjach historii uczniowie mogą otrzymać zadanie napisania dłuższego eseju historycznego w postaci rozbudowanego dokumentu przygotowanego w edytorze Word.

Środowisko technologiczne e-podręczników powinno być na tyle elastyczne, by uwzględniło, różne style pracy uczniów i nauczycieli, ich różnorodne tryby pracy oraz podejście metodyczne. Można mieć wątpliwości, czy jeden partner technologiczny będzie w stanie spełnić tak zróżnicowane oczekiwania.

Będąc przy rozwiązaniach technologicznych, trzeba jeszcze zauważyć, że ministerialny projekt nie uwzględnia

technologii odtwarzania elektronicznych podręczników,

czyli urządzeń, do korzystania z nich przez uczniów i nauczycieli w szkole i w domu. W dyskusji pojawił się pomysł, że rząd daje darmowe podręczniki, a rodzice zaopatrują swoje dzieci w urządzenia do ich odtwarzania, na przykład w tablety. Tak śmiercią naturalną umiera idea darmowych podręczników, a także darmowych zasobów. W tej dziedzinie, jedynie w klasie komputerów osobistych można mówić o jednolitości (funkcjonalnej) środowiska, natomiast między tabletami nadal jest widoczna walka o standardy, a więc jednolite środowisko technologiczne dla ministerialnych podręczników musiałoby uwzględniać wszystkie ewentualności dla ich odtwarzania, bo nie można wymagać, by wszyscy uczniowie zaopatrzyli się w ten sam typ tabletu. Czy to jest możliwe? Nie zastanawiano się nad tym.

Warto też przewidzieć, jaka ma być metodyka pracy z e-podręcznikiem w klasie i w domach uczniów. Przyjmuje się na ogół postawę charakterystyczną dla pierwszych etapów wdrażania każdej technologii – ta technologia jest tak wspaniała, że może wywołać tylko pozytywne efekty. Już Seymour Papert doświadczył w latach 80. XX wieku, że do tego nie wystarczy sama, nawet najwspanialsza technologia.

Trzymając się konwencji tej opinii, w rządowej koncepcji e-podręcznika można również dostrzec

bojkot rynku.

Po uzyskaniu przez e-podręcznik dopuszczenia do użytku szkolnego, nauczyciele mogą dokonać wyboru e-podręcznika jako obowiązującego w danej klasie. Nauczyciele znajdują się więc między młotem a kowadłem – wybrać darmowy e-podręcznik, czy inny ale odpłatny, z którym na przykład dotychczas pracowali. Pojawiają się zapewne naciski rodziców, będą-

cych z oczywistych względów za darmowymi rozwiązaniami, i wydawców oraz autorów, przekonujących do swoich propozycji, ugruntowanych przez lata i zaakceptowanych przez nauczycieli. To nie jest uczciwa ze strony państwa konkurencja.

Można przewidywać, że ministerialne e-podręczniki, pojedyncze do poszczególnych przedmiotów, zdominują rynek podręczników swoją darmowością, zabijając w ten sposób nie tylko konkurencję, ale głównie jakość i rozwój podręczników, bez względu na ich format, tradycyjny, czy elektroniczny.

Mnogość podręczników do każdego przedmiotu, to z jednej strony szerokie pole wyboru przez nauczycieli różnych metod nauczania, które stoją za każdym podręcznikiem. Z drugiej zaś strony to często ukryta konkurencja między autorami różnych opcji edukacyjnych, która wpływa na podnoszenie poziomu podręczników, merytorycznego i metodycznego, jak i ostatnio, w zakresie stosowania różnych metod kształcenia wykorzystujących elektroniczne zasoby i narzędzia technologii edukacyjnej. O taką zdrową konkurencję należy zadbać również w przypadku rynku e-podręczników, ale jedyna oferta jaką dostarczy planowany projekt rządu, nie będzie temu dobrze służyć.

Podkreślmy jeszcze raz, że

rynek podręczników, to rynek autorów

nie twórców technologii, czy nawet technologicznej obudowy zasobów. Zmiany na tym „ryнку” powinny więc być głęboko przemyślane, by nie wylać dziecka z kąpielą.

Zasoby otwarte, jakimi mają być e-podręczniki i zasoby na ich platformie, albo kiedyś były zamknięte i odpłatne, albo zostały wytworzone przy finansowym wsparciu państwa lub innych instytucji. Nie ma nic za darmo, ktoś musi finansować powstawanie zasobów. Horyzont czasowy rządowego projektu to rok 2015, a co będzie później? Kto będzie finansował rozwój zasobów otwartych, a konkretnie – e-podręczników wytworzonych w projekcie rządowym? Jak to krótko można ująć

by coś było otwarte za darmo, wcześniej musiało być zamknięte,

a więc musi kosztować. Kto będzie ponosił te koszty? A ważniejsze, kto będzie zabiegał o rozwój e-podręczników jako zasobów edukacyjnych, przemyślanych merytorycznie i metodycznie, wartościowych dla rozwoju kształcenia.

Last but not least,

uczeń.

Czy pomyślał ktoś o nim w dyskusji o e-podręczniku? Oczywiście, że tak! Podręczniki mają być interaktywne, multimedialne, pełne odniesień do sieci, ułatwiające współpracę i naukę w dowolnym miejscu i w dowolnym czasie. Jednym słowem, będą bardziej atrakcyjne niż tradycyjne. Tylko dlaczego dwu-trzecim badanych w pilotażu uczniów w Korei (także za 50 mln.) nie spodobały się e-podręczniki i wolą tradycyjne? Podobnie w USA, ponad 70% studentów woli tradycyjne *textbooks*. Jednym z powodów takiego nastawienia uczniów jest właśnie forma tych podręczników, która powoduje, że e-podręczniki na mają zamkniętej postaci. Taki podręcznik to drzwi do nieograniczonych zasobów, a za tym uczniowie i studenci nie przepadają, bo chcą być pewni, co od nich wymaga nauczyciel i w jakiej postaci. Dość często, właśnie nagromadzenie różnych form przekazu w e-podręcznikach, podlinkowanie niemal każdego miejsca na elektronicznej powierzchni e-podręcznika powoduje, że uczeń przestaje czuć się pewny, czy wszystko „przerobił”, czy nie opuścił jakiegoś odniesienia do ważnego materiału, i gdzie mogą go zawieść ciągi kolejnych odniesień. To wynika z wygody uczniów, ale jeszcze nikt ich nie nauczył „czytania ze zrozumieniem” elektronicznego tekstu – w badaniach PISA polscy uczniowie wypadli z tego słabo. Symptomatyczne. Gdy zapytałem kiedyś syna, kiedy zagląda do Internetu, a kiedy do papierowej encyklopedii, gdy szuka znaczenia jakiegoś hasła, jego odpowiedź zaskoczyła mnie w pierwszej chwili, ale później znalazłem jej uzasadnienie – zagląda do papierowej encyklopedii, gdy chce coś ... szybko znaleźć, a do Internetu – gdy chce skopiować. Teraz go rozumiem – wy-googlowanie kilkuset tysięcy stron

z odpowiedzią na proste pytanie jest żadna odpowiedzią, a w encyklopedii trafia w dziesiątkę.

Wygląda na to, że e-podręcznik, podobnie jak cały Internet (autorem tego powiedzenie jest Stanisław Lem),

jest odpowiedzią na pytanie, które nie zostało postawione.

Nie zostało postawione przez zamawiających, zamawiający nie zapytali wydawców i autorów, rynek też nie miał szans zapytać o swoje prawa, nie pytano także uczniów. Może akurat dobrze się dzieje, że odpowiedź, czyli e-podręcznik w wizji rządu, nie ma specjalnego wzięcia u największych graczy na rynku dostawców treści i zasobów edukacyjnych.

Można zaproponować

kilka innych rozwiązań pod szyldem e-podręcznika,

które zamiast skłaniać do bojkotu różnych aktorów sceny edukacji spowodują, jeśli nie współpracę między różnymi graczami na rynku twórców elektronicznych zasobów edukacyjnych, to przynajmniej skłoni ich do działań w tym samym kierunku. Pisałem i mówiłem o tych propozycjach w różnych gremiach, przy różnych okazjach.

1. **Inny model rynkowy.** Jeśli już rząd chce finansować podręczniki, to sprawiedliwiej będzie rozdać uczniom „książkowe bony edukacyjne”, które każdy uczeń może przeznaczyć na sfinansowanie zakupu podręczników wybranych przez nauczyciela i szkołę. Mogą to być podręczniki tradycyjne i elektroniczne. Dysponując dodatkowymi funduszami, ministerstwo (rząd) może dofinansowywać powstawanie podręczników obu typów.
2. **Jeszcze inny model finansowy** (dyskutowany na posiedzeniu Rady w MEN). MEN ogłasza konkurs na e-podręczniki i pokrywa część kosztów wytworzenia podręczników dopuszczonych do użytku. Stają się one dostępne na platformie. Szkoły (klasy) mogą wybrać dowolny podręcznik, tradycyjny lub elektroniczny, za e-podręcznik płacąc licencję w zależności od liczby uczniów korzystających z tego podręcznika. Twórcy e-podręczników biorą udział w podziale zysków. W ten sposób zrównuje się szanse wszystkich dostawców podręczników. Przy tym ministerstwo może mieć wpływ na obniżenie kosztów e-podręczników, a ich twórcy są wynagradzani za ich jakość, utrzymanie i rozwój.
3. **Porzucenie podręczników.** Wielką pokusą dla twórców podręczników jest łatwość zamiany papierowej wersji podręcznika na elektroniczną, zwłaszcza, że każdy tradycyjny podręcznik ma również swój elektroniczny format (np. PDF). Tak powstaje wiele e-podręczników. Jeśli jednak e-podręcznik ma stanowić nowe rozwiązanie i nową jakość, powinien być rezultatem projektu, który nie jest obciążony rozwiązaniami znanymi z tradycyjnych podręczników, powinien „powstać od zera”.

Alternatywą dla podręcznika może być **komputerowe środowisko aktywności ucznia**, w którym znajdzie on materiał związany z zajęciami (podręcznik) i wiele innych funkcji, związanych z jego edukacyjnymi aktywnościami. Takie funkcje są dostępne na platformach edukacyjnych, takich jak Moodle czy Fronter. Z poziomu platformy uczeń może mieć dostęp do platform zasobowych, oferujących (za darmo lub komercyjnie) zasoby uzupełniające zasoby edukacyjne. W tej koncepcji uczeń zarządza swoim miejscem zajęć edukacyjnych i faktycznie tworzy je kształcąc się, personalizując swoje uczenie się i rozwój.

Co więcej, takie środowisko aktywności uczniów nie powinno być nazywane **podręcznikiem** – niech ta nazwa pozostanie związana z tradycyjnym utworem książkowym na papierze. Ewentualne zasoby elektroniczne towarzyszące takiemu podręcznikowi mogą nosić nazwę **elektronicznej obudowy podręcznika**. Zaś nazwa **e-podręcznik** powinna być związana z sieciowym **środowiskiem aktywności uczniów**. Pozwoli to uniknąć kłopotów terminologicznych, ale ważniejsze – będzie można nadać tym terminom właściwe znaczenia.

4. I ostatni krok, na który powinno zdecydować się ministerstwo – **odstąpienie od zatwierdzania e-podręczników**, bo to faktycznie oznacza zatwierdzanie zasobów w Internecie. Trudno oczekiwać, by się to stało w najbliższej przyszłości, bo ani nie ma jeszcze żadnego w pełni elektronicznego podręcznika, ani resort nie myśli w kategoriach otwartości oferty edukacyjnej (nie mylić z otwartością zasobów).

Dygresja. Już w 2002 roku opisaliśmy koncepcję e-podręcznika, której założeniem w pierwszej wersji było, by uczeń poznawał technologię informacyjno-komunikacyjną oraz informatykę w środowisku technologii i z pomocą tej technologii. Opisaliśmy nasz e-podręcznik w pracy przedstawionej na Jubileuszowej Konferencji „Informatyka w Szkole, XX” we Wrocławiu w 2004 roku, demonstrując wtedy główne mechanizmy tej koncepcji (<http://mmsyslo.pl/Edukacja/Publikacje/Podreczniki-e-podreczniki>). Niestety, firma, która wykonała wersję demo, największy krajowy producent zasobów elektronicznych dla edukacji, wycofała się ze współpracy bez słowa, po prostu zamilkła, do dzisiaj. W następnych latach nie udało się nam przekonać i pozyskać do współpracy innych twórców oprogramowania edukacyjnego – my dawaliśmy content, zresztą autorzy wersji demo taki content od nas otrzymali. I nic z tego nie wyszło. Czy wyprzedziliśmy epokę? W pewnym sensie tak, ale w myśleniu. Nasza koncepcja e-podręcznika nie była bowiem wynikiem zastanawiania się nad możliwościami istniejącej technologii do zbudowania atrakcyjnego e-podręcznika, ale była efektem rozważań nad postacią środowiska, które byłoby najbardziej odpowiednie dla ucznia i dziedziny, którą poznaje wspierając się technologią. Już ponad 10 lat temu w koncepcji elektronicznego środowiska dla uczących się znalazły się takie rozwiązania, jak: platforma edukacyjna, chmura edukacyjna, środowisko adaptacyjne, personalizacja i inne, bez tych nazw, bo pojawiły się one później. Mamy jeszcze nadzieję, że kiedyś uda się nam zrealizować nasz pomysł na e-podręcznik. Zapraszamy do współpracy zainteresowanych.